

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВУЧЭБНЫЯ ПРАГРАМЫ

па вучэбных прадметах
для ўстаноў
агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання
і выхавання

IX клас

*Зацверджана
Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

МІНСК
НАЦЫЯНАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ АДУКАЦЫІ
2019

ГЕАГРАФІЯ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Мэта вучэбнага прадмета «Геаграфія» — фарміраваць у вучняў геаграфічную культуру і сістэму ведаў аб прыродных і сацыяльна-эканамічных працэсах у свеце, асобных рэгіёнах, краінах, Рэспубліцы Беларусь; навучыць вучняў прымяняць геаграфічныя веды ў паўсядзённым жыцці; развіваць кампетэнцыі вучняў: вучэбна-пазнавальную, прыярытэту геаграфічнай інфармацыі, каштоўнаснасавую, геаграфічных дзеянняў, прасторавага арыентавання і камунікатыўную.

Задачы навучання вучэбнаму прадмету «Геаграфія»:

- фарміраванне ў вучняў ведаў пра геаграфічную абалонку Зямлі, тэрытарыяльную арганізацыю эканамічнага жыцця грамадства, узаемадзеянне паміж грамадствам і прыродным асяроддзем;
- фарміраванне ўменняў характарызаваць фізіка-геаграфічныя асаблівасці прыроды мацерыкоў і акіянаў, вылучаць агульныя і адметныя тэрытарыяльныя асаблівасці, эканоміка-геаграфічныя паказчыкі асобных краін, асаблівасці геаграфічнага і геапалітычнага становішча тэрыторый, стратэгіі ўстойлівага развіцця чалавецтва і Рэспублікі Беларусь;
- развіццё здольнасцей вучняў бачыць і разумець геаграфічную карціну свету, усведамляць сваю ролю і прызначэнне ў свеце; уменняў выбіраць мэтавыя і сэнсавыя ўстаноўкі для сваіх дзеянняў і ўчынкаў, прымаць рашэнні;
- фарміраванне ўменняў працаваць з картаграфічнымі крыніцамі інфармацыі: авалодваць практычнымі прыёмамі работы з картай, асэнсоўваць змест карты, развіваць прасторавае ўяўленне; выкарыстоўваць інфармацыю пра геаграфічныя працэсы і з’явы (графічную, статыстычную, даведачную, краязнаўчую) і ажыццяўляць прасторава-тэрытарыяльную прывязку;

- развіццё здольнасцей вучняў да камунікатыўнай дзейнасці: уменняў геаграфічна аргументаваць вынікі назіранняў працэсаў, якія адбываюцца ў прыродзе і грамадстве, выказваць іх рознымі спосабамі; умення выкарыстоўваць міжасобасныя формы ўзаемадзеяння і зносін у працэсе навучання.

У цяперашні час прыярытэтнымі напрамкамі, якія маюць прынцыповае тэарэтычнае і практычнае значэнне, з'яўляюцца наступныя: прыродазнаўчы, аксіялагічны, прасторава-арыентацыйны, прыкладны.

Аптымальнымі і эфектыўнымі падыходамі, якія вызначаюць тэарэтычную і метадычную базу вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія», з'яўляюцца наступныя: комплексны геаграфічны, прасторавы, сістэмна-дзейнасны, дэтэрмінісцкі, прафесійна-кампетэнтнасны, культуралагічны, даследчы і каштоўнасны.

Базавы *комплексны геаграфічны падыход* прадугледжвае лагічную ўзаемасувязь і ўзаемазалежнасць прыродных з'яў, сацыяльных структур, эканамічных і палітычных працэсаў.

Прасторавы падыход разглядае развіццё краін і міжнародных адносін з пункту гледжання прасторавага фактару.

Сістэмна-дзейнасны падыход вызначае неабходнасць паслядоўнага прадстаўлення зместу вучэбнага матэрыялу і вучэбных задач і прадугледжвае арганізацыю вучэбнага супрацоўніцтва розных узроўняў (настаўнік — вучань, вучань — вучань, вучань — група).

У аснову *дэтэрмінісцкага падыходу* пакладзена адназначная адпаведнасць прычын і вынікаў прыродных з'яў і працэсаў.

Прафесійна-кампетэнтнасны падыход накіраваны на фарміраванне ў вучняў асноўных геаграфічных ведаў і развіццё ўменняў і навыкаў, якія маюць практычную і прыкладную значнасць у іх жыцці і будучай прафесійнай дзейнасці.

Культуралагічны падыход дазваляе разгледзець геаграфічнае асяроддзе праз прызму дасягненняў агульначалавечай культуры і накіраваны на развіццё духоўнасці, маралі і гуманістычных якасцей асобы вучня.

Даследчы падыход мае на ўвазе пошук, даследаванне і творчасць на вучэбных занятках.

У аснове *каштоўнаснага падыходу* ляжыць арыентацыя на комплекс каштоўнасцей, якія прадстаўлены агульначалавечымі

каштоўнасцямі, а таксама паняццямі: Чалавек (абсалютная каштоўнасць), Веды, Айчына, Зямля, Мір.

Кампетэнтнасны падыход інтэгруе названыя падыходы і забяспечвае комплекснае авалоданне вучнямі прадметнымі і метапрадметнымі ведамі і ўменнямі. Кожная з кампетэнцый характарызуецца сваім вучэбным зместам (тэарэтычным і практычным), а таксама асноўнымі відамі дзейнасці:

- *вучэбна-пазнавальная кампетэнцыя* прадугледжвае валоданне ведамі пра аб'екты вывучэння фізічнай і сацыяльна-эканамічнай геаграфіі і адпаведнымі ўменнямі, навыкамі і спосабамі дзейнасці;
- *кампетэнцыя прыярытэту геаграфічнай інфармацыі* прадугледжвае фарміраванне ўменняў характарызаваць фізіка-геаграфічныя асаблівасці прыроды мацерыкоў і акіянаў; вылучаць агульныя і адметныя тэрытарыяльныя асаблівасці, эканоміка-геаграфічныя паказчыкі асобных краін, асаблівасці геаграфічнага і геапалітычнага становішча тэрыторый, стратэгіі ўстойлівага развіцця чалавецтва і Рэспублікі Беларусь;
- *каштоўнасна-сэнсавая кампетэнцыя* прадугледжвае развіццё ўменняў выбіраць мэтавыя і сэнсавыя ўстаноўкі для сваіх дзеянняў і ўчынкаў, прымаць рашэнні; здольнасцей вучняў бачыць і разумець навакольны свет, усведамляць сваю ролю і прызначэнне;
- *кампетэнцыя геаграфічных дзеянняў* забяспечвае фарміраванне вопыту дзейнасці па ўжыванні геаграфічных ведаў і ўменняў у жыццёвых сітуацыях;
- *кампетэнцыя прасторавага арыентавання* забяспечвае фарміраванне ўменняў працаваць з картаграфічнымі крыніцамі інфармацыі, выкарыстоўваць інфармацыю пра геаграфічныя працэсы і з'явы і ажыццяўляць прасторава-тэрытарыяльную прывязку;
- *камунікатыўная кампетэнцыя* рэалізуецца пры дапамозе развіцця здольнасцей вучняў да камунікатыўнай дзейнасці: уменняў геаграфічна аргументаваць вынікі назіранняў працэсаў, якія адбываюцца ў прыродзе і грамадстве, адлюстроўваць іх рознымі спосабамі; умення выкарыстоўваць міжасобныя формы ўзаемадзеяння і зносін у працэсе навучання.

Прынцыпамі адбору зместу навучання з'яўляюцца:

- прынцып развіцця прыродазнаўчанавуковага мыслення;
- прынцып цэласнага ўяўлення пра свет;
- прынцып сувязі тэорыі з практыкай і рэалізацыі праз практычную дзейнасць;
- прынцып мінімізацыі тэарэтычных звестак з улікам іх значнасці ў паўсядзённым жыцці;
- прынцып узаемасувязі пачуццёвага і лагічнага, рацыянальнага і ірацыянальнага ў працэсе пазнання свету.

Змест вучэбнага матэрыялу для падагульняльнага паўтарэння плануе настаўнік на аснове ўліку засвоеных на працягу навучальнага года ведаў, уменняў і навыкаў і сістэматызаванага тэарэтычнага і практычнага матэрыялу, выкладзенага ў рубрыцы «Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў».

Практычныя работы без зорачкі з'яўляюцца навучальнымі. Выніковыя практычныя работы пазначаны зорачкай і могуць быць выкананы ў рамках тэматычнага кантролю.

На вучэбных занятках рэкамендуецца выкарыстоўваць разнастайныя метады навучання і выхавання: расказ, тлумачэнне, самастойную работу, наглядныя метады, практычныя работы і інш. З мэтай актывізацыі пазнавальнай дзейнасці вучняў выкарыстоўваюцца метады праблемнага навучання, эўрыстычныя, даследчыцкія метады, дыскусіі, метады праектаў і інш.

У працэсе навучання мэтазгодна спалучаць формы навучання, якія прадугледжваюць арганізацыю актыўнай вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў па засваенні зместу адукацыі: фронтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца настаўнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы, сфармуляваных у вучэбнай праграме патрабаванняў да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў з улікам іх узроставых і індывідуальных асаблівасцей.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА

Геаграфія. Геаграфія Беларусі (52 гадзіны)

Тэма 1. Геаграфічнае становішча і даследаванні Беларусі (4 гадзіны)

Месца геаграфіі Беларусі ў развіцці геаграфічных ведаў пра Зямлю. Фізіка- і эканоміка-геаграфічнае становішча Рэспублікі Беларусь. Велічыня і канфігурацыя тэрыторыі. Дзяржаўныя межы.

Фарміраванне дзяржаўнай тэрыторыі Беларусі. Сучаснае адміністрацыйна-тэрытарыяльнае дзяленне краіны.

Геаграфічныя даследаванні тэрыторыі Беларусі да 1918 г. і ў даваенны час. Работы А. Смоліча. Сучасныя даследаванні. Роля геаграфіі ў рашэнні сучасных гаспадарчых задач.

Геаграфічныя назвы Беларусі. Групоўка назваў геаграфічных аб'ектаў па паходжанні.

Віды дзейнасці

Работа з картай: знаходжанне на карце краін, з якімі мяжуе Беларусь, адміністрацыйных рэгіёнаў Беларусі, раёнаў экспедыцыйных даследаванняў, вызначэнне асаблівасцей геаграфічнага становішча Рэспублікі Беларусь.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы: плошчы, працягласці тэрыторыі Беларусі з поўначы на поўдзень і з захаду на ўсход;

на ўзроўні ўяўлення:

- ◆ пра асаблівасці геаграфічнага становішча Беларусі;
- ◆ асноўныя этапы развіцця геаграфіі ў Беларусі, найважнейшыя напрамкі геаграфічных даследаванняў на сучасным этапе, імёны навукоўцаў — даследчыкаў краіны;
- ◆ паходжанне назваў геаграфічных аб'ектаў Беларусі;

асноўных паняццяў: *фізіка-геаграфічнае становішча, глыбіня тэрыторыі, геаграфічны цэнтр, тапаніміка.*

У м е н н і і н а в ы к і:

- ◆ паказаць на карце краіны, з якімі мяжуе Беларусь; адміністрацыйныя рэгіёны Беларусі; раёны экспедыцыйных даследаванняў;

- ◆ характарызаваць асаблівасці дзяржаўных меж з суседнімі краінамі; уклад у геаграфічныя даследаванні вядучых навукоўцаў Беларусі;
- ◆ ацэньваць значэнне і магчымасці выкарыстання геаграфічнага становішча Беларусі для сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны;
- ◆ працаваць з геаграфічнай картай для вызначэння асаблівасцей геаграфічнага становішча Рэспублікі Беларусь.

Практычная работа

1. Характарыстыка геаграфічнага становішча Рэспублікі Беларусь.

Тэма 2. Прыродныя ўмовы і рэсурсы Беларусі (9 гадзін)

Геалагічная будова. Размяшчэнне тэрыторыі Беларусі ў межах Усходне-Еўрапейскай платформы. Фарміраванне крышталічнага падмурка. Найбуйнейшыя тэктанічныя структуры. Геахраналагічная шкала. Асаблівасці фарміравання платформавага чохла. Адклады верхняга пратэразоя, палеазоя, мезазоя і кайназоя.

Фарміраванне тэрыторыі ў чацвярцічным перыядзе. Мацерыковыя абледзяненні і міжледавікоўі. Асноўныя генетычныя тыпы чацвярцічных адкладанняў.

Карысныя выкапні. Мінеральныя рэсурсы. Гаручыя карысныя выкапні. Металічныя карысныя выкапні. Горна-хімічная сыравіна і сыравіна для вытворчасці будаўнічых матэрыялаў. Вадкія карысныя выкапні. Падземныя воды.

Рэльеф. Фактары фарміравання рэльефу. Тыпы рэльефу. Асноўныя ўзвышшы, раўніны і нізіны, іх размяшчэнне і характарыстыка. Уплыў дзейнасці чалавека на змену рэльефу.

Клімат і кліматычныя рэсурсы. Агульныя рысы клімату Беларусі. Сонечная радыяцыя. Паветраныя масы і атмасферная цыркуляцыя. Цеплавы рэжым. Вільготнасць паветра, воблачнасць і ападкамі. Сезоны года і іх асаблівасці. Кліматычныя рэсурсы. Сучасныя змены клімату.

Паверхневыя воды. Гідраграфічная сетка. Басейны галоўных рэк. Жыўленне рэк і асаблівасці іх гідралагічнага рэжыму. Каналы

і водныя шляхі. Азёры, вадасховішчы і сажалкі, іх размяшчэнне. Тыпы азёрных катлавін Беларусі па паходжанні. Балоты і іх тыпы. Гаспадарчае значэнне паверхневых вод.

Глебы. Фактары і працэсы глебаўтварэння. Асноўныя тыпы глеб, іх распаўсюджанне. Зямельныя рэсурсы і іх выкарыстанне. Меліярацыя глеб.

Расліннасць. Сучасны склад флоры. Асноўныя тыпы расліннасці. Занальная і азанальная расліннасць. Лясная расліннасць. Тыпы лясоў. Лясістасць тэрыторыі і яе змяненне. Лугавая, балотная, хмызняковая расліннасць, расліннасць вадаёмаў. Гаспадарчае выкарыстанне і ахова расліннага свету.

Жывёльны свет. Сучасны склад фаўны. Жывёльны свет лясоў, палёў і лугоў, балот, вадаёмаў і іх узбярэжжаў, паселішчаў чалавека. Гаспадарчае выкарыстанне і ахова жывёльнага свету.

Віды дзейнасці

Работа з картай: знаходжанне на карце тэктанічных структур, радовішчаў карысных выкапняў, элементаў рэльефу, рэк, азёр, вадасховішчаў, каналаў; работа з рознымі крыніцамі геаграфічнай інфармацыі: разлік гадавой амплітуды тэмператур, падзення і ўхілу ракі, адноснай вышыні; пабудова кліматычных дыяграм, графікаў, ружы вятроў.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы:

на ўзроўні ўяўлення:

- ◆ пра асаблівасці тэктанічнай і геалагічнай будовы Беларусі;
- ◆ генетычныя тыпы чацвярцічных адкладанняў і рэльефу;
- ◆ агульныя рысы клімату;
- ◆ тыпы жыўлення рэк;
- ◆ сажалкі і каналы;
- ◆ асноўныя тыпы глеб;
- ◆ склад флоры, асноўныя тыпы расліннасці і асаблівасці іх размяшчэння на тэрыторыі Беларусі;
- ◆ склад фаўны, жывёльны свет лясоў, палёў і лугоў, балот, вадаёмаў і ўзбярэжжаў, паселішчаў чалавека;

*асноўных паняццяў: антэкліза, сінекліза, прагін, седлавіна, упадзіна, тэктанічны разлом, геахраналагічная шкала, абле-
дзяненне, міжледавікоўе, генетычны тып рэльефу, марэнныя
адкладанні, сумарная, прамая і рассяяная радыяцыя, вегетацый-
ны перыяд, агракліматычныя рэсурсы, гушчыня рачной сеткі,
гідралагічны рэжым, вадасховішча, фактары глебайтварэння,
глебайтваральная парода, гумус, тып расліннасці, лясістасць,
пойменны і пазаройменны лугі, сухадольны луг, верхавыя, нізінныя
і пераходныя балоты.*

У менні і навукі:

- ◆ паказваць на карце *тэктанічныя структуры*: Украінскі шчыт, Беларуская антэкліза, Варонежская антэкліза, Аршанская ўпадзіна, Падляска-Брэсцкая ўпадзіна, Прыпяцкі прагін, Латвійская седлавіна, Жлобінская седлавіна, Брагінска-Лоеўская седлавіна, Палеская седлавіна, Мікашэвіцка-Жыткавіцкі выступ; *радовішчы карысных выкапняў*: нафты — Рэчыцкае, Асташкавіцкае; калійных солей — Старобінскае, Петрыкаўскае; каменнай солі — Мазырскае, Старобінскае; даламітаў — Руба; глін — Гайдукоўка, Фаніпальскае; мелу і мергелю — Камунарскае; будаўнічага каменю — Мікашэвіцкае; *формы рэльефу*: Беларуская града, Браслаўскія, Свянцянскія грады; Аршанскае, Ашмянскае, Віцебскае, Гарадоцкае, Мінскае, Навагрудскае ўзвышшы; Аршанска-Магілёўская, Цэнтральнабярэзінская, Нарачана-Вілейская, Лідская раўніны; Нёманская, Палеская, Полацкая, Прыдняпроўская нізіны; *рэкі*: Дняпро, Бярэзіна, Заходняя Дзвіна, Заходні Буг, Нёман, Прыпяць, Сож, Вілія; *азёры*: Нарач, Асвейскае, Чырвонае, Лукомскае, Дрывяты, Доўгае; *вадасховішчы*: Вілейскае, Заслаўскае; *каналы*: Дняпроўска-Бугскі, Аўгустоўскі;
- ◆ характарызаваць генетычныя тыпы рэльефу; размеркаванне кліматычных паказчыкаў; асаблівасці размеркавання і выкарыстання паверхневых і падземных вод; тыпы азёрных катлавін; уласцівасці асноўных тыпаў глеб, структуру зямельных рэсурсаў; размяшчэнне і гаспадарчае значэнне асноўных тыпаў расліннасці;
- ◆ тлумачыць залежнасць фарміравання платформавага чахла ад тэктанічнай будовы; сувязь карысных выкапняў з геала-

гічнай і тэктанічнай будовай; залежнасць гідралагічных паказчыкаў ад клімату і рэльефу;

- ♦ разлічваць гадавую амплітуду тэмператур, падзенне і ўхіл ракі;
- ♦ будаваць кліматычныя дыяграмы, графікі, ружы вятроў.

Практычныя работы

2. Устанаўленне ўзаемасувязі паміж геалагічнай будовай, карыснымі выкапнямі і рэльефам.

3. Пабудова кліматычных дыяграм, графікаў, ружы вятроў для найбліжэйшай да свайго населенага пункта метэаралагічнай станцыі і іх аналіз.

Т э м а 3. Геаграфічныя ландшафты. Геаэкалагічныя праблемы (4 гадзіны)

Геаграфічныя ландшафты. Паняцце пра географічны ландшафт. Распаўсюджанне асноўных прыродных ландшафтаў. Асноўныя роды ландшафтаў Беларусі і іх характарыстыка. Антрапагенныя ландшафты. Асваенне тэрыторыі і яго віды. Прыродна-рэсурсавы патэнцыял.

Рэкрэацыйныя рэсурсы. Зоны адпачынку і курорты. Турысцкія комплексы і маршруты, аграсядзібы. Перспектывы выкарыстання рэкрэацыйных рэсурсаў.

Геаэкалагічныя праблемы Беларусі. Забруджанне тэрыторыі радыенуклідамі ў выніку аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Праблемы Палесся, Салігорскага горнапрамысловага раёна. Лакальныя праблемы забруджвання атмасфернага паветра, паверхневых і падземных вод, глеб у выніку гаспадарчай дзейнасці.

Прыродаахоўныя тэрыторыі. Запаведнікі, прыродныя нацыянальныя паркі, заказнікі і помнікі прыроды рэспубліканскага і мясцовага значэння.

Віды дзейнасці

Работа з картай: знаходжанне на карце запаведнікаў, нацыянальных паркаў, заказнікаў, найбуйнейшых курортаў, санаторыяў, раёнаў з рэгіянальнымі геаэкалагічнымі праблемамі.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы:

на ўзроўні ўяўлення:

- ♦ пра тыпы прыродаахоўных тэрыторый і аб'ектаў;
- ♦ асноўныя геаэкалагічныя праблемы;
- ♦ роды ландшафтаў;
- ♦ віды асваення тэрыторыі;

асноўных паняццяў: *зона адпачынку, турысцкі комплекс, ландшафт, антрапагенны ландшафт.*

У менні і на вкы:

- ♦ паказваць на карце *запаведнік*: Бярэзінскі біясферны; *нацыянальныя паркі*: Белавежская пушча, Браслаўскія азёры, Нарачанскі, Прыпяцкі; *заказнікі*: Альманскія балоты, Налібоцкі, Выганашчанскае, Сярэдняя Прыпяць;
- ♦ характарызаваць асноўныя геаэкалагічныя праблемы;
- ♦ тлумачыць перспектывы пашырэння сеткі прыродаахоўных аб'ектаў, узаемасувязі прыродных кампанентаў;
- ♦ вызначаць забяспечанасць тэрыторыі рэкрэацыйнымі рэсурсамі.

Тэма 4. Прыроднае раяніраванне Беларусі
(4 гадзіны)

Сутнасць прыроднага раяніравання і яго віды. Фізіка-геаграфічнае раяніраванне Беларусі.

Беларуская Паазерская правінцыя. Геаграфічнае становішча правінцыі. Асаблівасці прыроды: геалагічная будова, карысныя выкапні, рэльеф; клімат і гідраграфія; глебава-расліннае покрыва; жывёльны свет. Прыродаахоўныя тэрыторыі. Уплыў апошняга ледавіка на фарміраванне прыродных комплексаў правінцыі. Асаблівасці клімату і гідраграфіі. Азёрнасць тэрыторыі. Глебава-расліннае покрыва, жывёльны свет. Прыродаахоўныя тэрыторыі.

Заходне-Беларуская і Усходне-Беларуская правінцыі. Геаграфічнае становішча правінцый. Асаблівасці прыроды: геалагічная будова, карысныя выкапні, рэльеф; клімат і гідраграфія; глебава-расліннае покрыва; жывёльны свет. Прыродаахоўныя тэрыторыі.

Перадпалеская і Палеская правінцыі. Геаграфічнае становішча правінцый. Асаблівасці прыроды: геалагічная будова, карысныя

выкапні, рэльеф; клімат і гідраграфія; глебава-расліннае покрыва; жывёльны свет. Прыродаахоўныя тэрыторыі.

Віды дзейнасці

Работа з картай: знаходжанне на карце правінцый; выкананне практычнай работы: работа з рознымі крыніцамі геаграфічнай інфармацыі, складанне фізіка-геаграфічнай характарыстыкі прыроды сваёй мясцовасці.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы:

на ўзроўні ўяўлення пра віды прыроднага раяніравання і асноўныя адзінкі фізіка-геаграфічнага раяніравання;

асноўных паняццяў: прыроднае раяніраванне, фізіка-геаграфічнае раяніраванне, правінцыя, акруга, фізіка-геаграфічны раён.

У м е н н і і н а в ы к і:

- ◆ паказваць на карце *правінцыі*: Беларуская Паазерская, Заходне-Беларуская, Усходне-Беларуская, Перадпалеская, Палеская;
- ◆ характарызаваць асаблівасці прыроды фізіка-геаграфічных правінцый па тыпавым плане, карыстаючыся картаграфічным матэрыялам і тэкстам з вучэбнага дапаможніка, дадатковым матэрыялам;
- ◆ тлумачыць сутнасць прыроднага раяніравання;
- ◆ вызначаць крытэрыі, пакладзеныя ў аснову вылучэння фізіка-геаграфічных адзінак рознага рангу;
- ◆ працаваць з рознымі крыніцамі геаграфічнай інфармацыі для фізіка-геаграфічнай характарыстыкі прыроды сваёй мясцовасці.

Практычная работа

4*. Фізіка-геаграфічная характарыстыка прыроды сваёй мясцовасці.

Тэма 5. Геаграфія насельніцтва (4 гадзіны)

Колькасць і размяшчэнне насельніцтва Рэспублікі Беларусь. Шчыльнасць насельніцтва. Фактары, якія ўплываюць на размяшчэнне насельніцтва Беларусі.

Нараджальнасць, смяротнасць і натуральны прырост насельніцтва. Структура насельніцтва Беларусі паводле полу і ўзросту. Унутраныя і знешнія міграцыі насельніцтва краіны.

Працоўныя рэсурсы Беларусі. Праблемы занятасці працоўных рэсурсаў. Этнічны і рэлігійны склад насельніцтва.

Гарадское і сельскае насельніцтва краіны. Найбуйнейшыя гарады. Гарады-спадарожнікі. Сельскае рассяленне. Сельскія паселішчы і іх тыпы. Аграгарадкі.

Віды дзейнасці

Работа з картай: знаходжанне на карце найбуйнейшых па колькасці насельніцтва гарадоў Беларусі; работа са статыстычнымі крыніцамі інфармацыі: разлік шчыльнасці насельніцтва; выкананне практычнай работы: пабудова дыяграмы полаўзроставай структуры насельніцтва Беларусі і яе аналіз.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы:

на ўзроўні ўяўлення:

- ◆ пра дэмаграфічныя працэсы ў Беларусі;
- ◆ структуру насельніцтва паводле полу і ўзросту;
- ◆ тыпы рассялення;

асноўных паняццяў: эканамічна актыўнае насельніцтва, дэпапуляцыя, рассяленне, горад-спадарожнік, аграгарадок.

У м е н н і і н а в ы к і:

- ◆ паказваць на карце *найбуйнейшыя па колькасці насельніцтва гарады Беларусі*: Брэст, Кобрын, Віцебск, Наваполацк, Полацк, Гомель, Рэчыца, Светлагорск, Гродна, Слонім, Магілёў, Мінск, Барысаў, Салігорск, Слуцк, Жодзіна, Мінская агламерацыя;
- ◆ характарызаваць асаблівасці размяшчэння насельніцтва, натуральнага прыросту і міграцый насельніцтва, полаўзроставаю структуру, тыпы рассялення;
- ◆ разлічваць па статыстычных дадзеных сярэдняю шчыльнасць насельніцтва;
- ◆ вызначаць перспектывы развіцця буйных гарадоў і гарадскіх агламерацый;

- ♦ працаваць са статыстычнымі дадзенымі для пабудовы дыяграмы полаўзроставай структуры насельніцтва Беларусі.

Практычная работа

5. Пабудова дыяграмы полаўзроставай структуры насельніцтва Беларусі і яе аналіз.

Т э м а 6. Геаграфія гаспадаркі і знешнеэканамічныя сувязі Беларусі (18 гадзін)

Нацыянальная эканоміка Беларусі. Дынаміка ВУП. Сучасная структура эканомікі Беларусі: сферы, галіны, віды эканамічнай дзейнасці. Структура сферы вытворчасці. Структура прамысловасці. Структура сферы паслуг. Тэрытарыяльная структура эканомікі краіны. Фактары, якія абумоўліваюць размяшчэнне вытворчасці. Важнейшыя сацыяльна-эканамічныя цэнтры краіны.

Геаграфія сельскай гаспадаркі. Роля сельскай гаспадаркі ў эканоміцы краіны. Структура і размяшчэнне зямельных угоддзяў. Геаграфія раслінаводства (збожжавая гаспадарка, бульбаводства, агародніцтва, садоўніцтва, вырошчванне тэхнічных культур).

Геаграфія жывёлагадоўлі (жывёлагадоўля, свінагадоўля, птушкагадоўля і іншыя галіны).

Геаграфія лясной гаспадаркі. Структура і роля лясной гаспадаркі ў эканоміцы краіны. Геаграфія лесанарыхтовак. Геаграфія найбуйнейшых паляўнічых угоддзяў краіны. Геаграфія рыбалоўства і рыбаводства.

Геаграфія прамысловасці. Горназдабыўная прамысловасць, яе склад, роля ў структуры гаспадаркі і паказчыкі развіцця. Здабыча нафты і спадарожнага газу, торфу. Геаграфія здабычы карысных выкапняў для хімічнай прамысловасці. Здабыча і вытворчасць каменнай солі. Здабыча карысных выкапняў для вытворчасці будаўнічых матэрыялаў.

Электраэнергетыка. Фактары размяшчэння, умовы развіцця і геаграфія вытворчасці і размеркавання электраэнергіі. Цеплавя і гідраўлічныя электрастанцыі краіны. Альтэрнатыўныя крыніцы электраэнергіі і перспектывы іх выкарыстання ў беларускай энергетыцы. Развіццё атамнай электраэнергетыкі.

Нафтавая і нафтаперапрацоўчая, газаперапрацоўчая прамысловасць. Фактары размяшчэння вытворчасці нафтапрадуктаў. Буйнейшыя нафтаправоды і цэнтры нафтаперапрацоўкі.

Металургія. Структура, фактары размяшчэння і геаграфія металургічнай вытворчасці. Геаграфія вытворчасці гатовых металургічных вырабаў.

Машынабудаванне. Фактары размяшчэння і геаграфія вытворчасці аўтамабіляў, аўтобусаў, тралейбусаў, суднаў, цеплавозаў і вагонаў, авіяцыйнай тэхнікі, матацыклаў і веласіпедаў. Фактары размяшчэння і геаграфія вытворчасці трактараў і сельскагаспадарчай тэхнікі, дарожна-будаўнічай тэхнікі, вытворчасці станкоў, электраабсталявання, электроннага і аптычнага абсталявання, прыбораў і бытавой тэхнікі.

Хімічная прамысловасць. Склад, сыравінная база, фактары размяшчэння. Развіццё і размяшчэнне вытворчасці мінеральных угнаенняў, штучных і сінтэтычных валокнаў, пластмас, сінтэтычнага каўчуку, шын і гуматэхнічных вырабаў, фарбаў і лакаў, прадукцыі бытавой хіміі, фармацэўтычнай прадукцыі.

Вытворчасць будаўнічых матэрыялаў. Фактары размяшчэння і геаграфія вытворчасці шкла і вырабаў са шкла, керамічных вырабаў, цэменту, вапны і гіпсу, вырабаў з бетону.

Дрэваапрацоўчая, мэблевая і цэлюлозна-папяровая прамысловасць. Апрацоўка драўніны і вытворчасць вырабаў з дрэва. Размяшчэнне вытворчасці фанеры, пліт, драўляных будаўнічых канструкцый і сталярных вырабаў. Фактары размяшчэння і геаграфія вытворчасці мэблі. Фактары размяшчэння і асноўныя цэнтры цэлюлозна-папяровай вытворчасці.

Лёгкая прамысловасць. Фактары размяшчэння і геаграфія вытворчасці тканіны, адзення, трыкатажных і панчошна-шкарпэткавых вырабаў. Сыравінная база і фактары размяшчэння вытворчасці скуры, вырабаў са скуры, абутку. Найбуйнейшыя цэнтры гарбарнай і абутковай вытворчасці.

Харчовая прамысловасць. Фактары размяшчэння і геаграфія вытворчасці мяса і мясапрадуктаў, малочных прадуктаў, рыбы і рыбных прадуктаў, алеяў і тлушчаў, прадуктаў мукамольна-крупняной прамысловасці, цукру.

Сфера паслуг. Структура сферы паслуг, яе роля ў эканоміцы. Геаграфія гандлю, інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій, фінансавай дзейнасці.

Геаграфія адукацыі, аховы здароўя, турызму і іншых відаў дзейнасці сферы паслуг.

Геаграфія транспарту. Асаблівасці, характэрныя рысы развіцця і геаграфія асноўных тыпаў транспарту Беларусі: аўтамабільнага, чыгуначнага, рачнога, авіяцыйнага, трубаправоднага. Галоўныя транспартныя магістралі краіны.

Знешнеэканамічныя сувязі Беларусі. Месца краіны ў міжнародным падзеле працы. Геаграфія знешняга гандлю. Галоўныя эканамічныя партнёры Беларусі. Знешнегандлёвы баланс краіны. За межы інвестыцыі і іх роля ў развіцці краіны. Свабодныя эканамічныя зоны, сумесныя і замежныя прадпрыемствы на тэрыторыі Беларусі.

Віды дзейнасці

Работа з рознымі крыніцамі геаграфічнай інфармацыі: характарыстыка асноўных напрамкаў развіцця гаспадаркі і праблем, звязаных з інтэнсіўным развіццём, вызначэнне паказчыкаў і асаблівасцей развіцця і размяшчэння найважнейшых відаў эканамічнай дзейнасці сферы паслуг Беларусі; работа з картай: знаходжанне на карце найбуйнейшых прамысловых цэнтраў краіны, свабодных эканамічных зон Беларусі; работа з кантурнай картай: нанясенне раёнаў вырошчвання лёну і цукровых буракоў, нанясенне свабодных эканамічных зон і транс'еўрапейскіх транспартных камунікацый; выкананне практычных работ: аналіз размяшчэння вытворчасці льновалакна і цукру, пабудова картасхемы «Фактары размяшчэння і геаграфія прамысловай вытворчасці» і яе аналіз; аналіз размяшчэння свабодных эканамічных зон і транс'еўрапейскіх транспартных камунікацый.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы:

на ўзроўні ўяўлення:

- ◆ пра асноўныя фактары размяшчэння вытворчасці;
- ◆ галіны гаспадаркі і віды эканамічнай дзейнасці;
- ◆ галіновую і тэрытарыяльную структуру гаспадаркі Беларусі;
- ◆ структуру галін прамысловасці і віды эканамічнай дзейнасці;
- ◆ геаграфіі вытворчасці асноўных відаў прамысловай прадукцыі;

- ◆ структуру і геаграфію вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі;
- ◆ асаблівасці развіцця і фактары размяшчэння асобных галін сферы паслуг;
- ◆ лагістычныя цэнтры;
- ◆ галоўных эканамічных партнёраў Беларусі;
- ◆ знешнегандлёвы баланс краіны;
- ◆ свабодныя эканамічныя зоны;

асноўных паняццяў: галіновая структура гаспадаркі, электрабаланс, транспартная сетка, транспартны вузел, фінансавая дзейнасць, інфармацыя і сувязь, знешнегандлёвы баланс, інвестыцыя, свабодная эканамічная зона, сумеснае прадпрыемства.

У м е н н і і н а в ы к і:

- ◆ паказваць на карце найбуйнейшыя прамысловыя цэнтры; гарады, якія з'яўляюцца найбуйнейшымі транспартнымі вузламі, фінансавымі цэнтрамі, а таксама гарады, у якіх знаходзяцца ўстановы вышэйшай адукацыі (універсітэты, акадэміі, інстытуты), лагістычныя цэнтры; свабодныя эканамічныя зоны Беларусі: «Мінск», «Гомель-Ратон», «Віцебск», «Магілёў», «Гроднаінвест», «Брэст»;
- ◆ тлумачыць узровень сучаснага сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны; прычыны ўзнікнення праблем развіцця і размяшчэння прадпрыемстваў сферы вытворчасці; прычыны тэрытарыяльных адрозненняў ва ўзроўні развіцця сферы паслуг; паказчыкі і асаблівасці развіцця і размяшчэння найважнейшых відаў эканамічнай дзейнасці сферы паслуг.
- ◆ характарызаваць асноўныя праблемы і напрамкі развіцця гаспадаркі; структуру сельскагаспадарчых угоддзяў, размяшчэння вытворчасці на тэрыторыі краіны; работу асобных відаў эканамічнай дзейнасці сферы паслуг; геаграфічную структуру знешняга гандлю краіны;
- ◆ разлічваць характарыстыкі знешнегандлёвага балансу;
- ◆ прагназаваць змены ў размяшчэнні прадпрыемства сферы вытворчасці;
- ◆ працаваць з контурнай картай: наносіць раёны вырошчвання лёну і цукровых буракоў для аналізу размяшчэння вытворчасці льновалакна і цукру; свабодныя эканамічныя зоны і транс'еўрапейскія транспартныя камунікацыі.

Практычныя работы

6. Нанясенне на контурную карту раёнаў вырошчвання лёну і цукровых буракоў і аналіз размяшчэння вытворчасці льнова-лакна і цукру.

7*. Пабудова картасхемы «Фактары размяшчэння і геаграфія прамысловай вытворчасці» і яе аналіз (па выбары адной з галін прамысловасці).

8. Нанясенне на контурную карту і аналіз размяшчэння: а) свабодных эканамічных зон; б) транс'еўрапейскіх транспартных камунікацый (чыгункі, шаша, нафта- і газаправоды, лініі электраперадачы).

Тэма 7. Вобласці і горад Мінск (8 гадзін)

Брэсцкая вобласць. Прыродныя рэсурсы. Насельніцтва і яго нацыянальны склад. Структура прамысловасці і сельскай гаспадаркі, асаблівасці іх размяшчэння. Спецыялізацыя гаспадаркі. Найбуйнейшыя прамысловыя і культурныя цэнтры вобласці.

Віцебская вобласць. Прыродныя рэсурсы. Насельніцтва і яго рассяленне. Структура прамысловасці і сельскай гаспадаркі, асаблівасці іх размяшчэння. Спецыялізацыя гаспадаркі. Рэкрэацыйны патэнцыял вобласці. Найбуйнейшыя прамысловыя і культурныя цэнтры вобласці.

Гомельская вобласць. Размяшчэнне тэрыторыі ў межах Палескай нізіны і асаблівасці прыроды. Мінеральныя і лясныя рэсурсы вобласці. Насельніцтва і асаблівасці рассялення. Структура прамысловасці і сельскай гаспадаркі, асаблівасці іх размяшчэння. Спецыялізацыя гаспадаркі. Найбуйнейшыя прамысловыя і культурныя цэнтры вобласці.

Гродзенская вобласць. Прыродныя рэсурсы. Насельніцтва і яго нацыянальны склад. Структура прамысловасці і сельскай гаспадаркі, асаблівасці іх размяшчэння. Спецыялізацыя гаспадаркі. Развіццё атамнай энергетыкі. Найбуйнейшыя прамысловыя і культурныя цэнтры вобласці.

Мінская вобласць. Прыродныя рэсурсы. Насельніцтва і асаблівасці яго рассялення. Структура прамысловасці і сельскай гаспадаркі, асаблівасці іх размяшчэння. Спецыялізацыя гаспадаркі. Найбуйнейшыя прамысловыя і культурныя цэнтры вобласці.

Мінск — сталіца Беларусі. Эканоміка-геаграфічнае становішча. Спецыялізацыя гаспадаркі. Найбуйнейшыя прамысловыя прадпрыемствы. Фарміраванне і праблемы развіцця Мінскай агламерацыі.

Магілёўская вобласць. Прыродныя рэсурсы. Насельніцтва і яго рассяленне. Структура прамысловасці і сельскай гаспадаркі, асаблівасці іх размяшчэння. Спецыялізацыя гаспадаркі. Найбуйнейшыя прамысловыя і культурныя цэнтры вобласці.

Віды дзейнасці

Выкананне практычнай работы: характарыстыка свайго адміністрацыйнага раёна (населенага пункта).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

В е д ы:

на ўзроўні ўяўлення пра адметныя асаблівасці комплекснай геаграфічнай характарыстыкі кожнай вобласці і горада Мінска;

У м е н н і і н а в ы к і:

- ◆ паказваць на карце галоўныя геаграфічныя аб'екты абласцей; *гарады:* Баранавічы, Пінск, Орша, Мазыр, Жлобін, Ліда, Бабруйск, Маладзечна;
- ◆ вызначаць спецыялізацыю гаспадаркі;
- ◆ апісваць адметныя і ўнікальныя аб'екты;
- ◆ характарызаваць вобласці па асноўнай схеме, свой раён (горад) у адпаведнасці з планам;
- ◆ прагназаваць сацыяльна-эканамічнае развіццё вобласці;
- ◆ працаваць з рознымі крыніцамі геаграфічнай інфармацыі для характарыстыкі свайго адміністрацыйнага раёна (населенага пункта).

Практычная работа

9*. Характарыстыка свайго адміністрацыйнага раёна (населенага пункта) (выконваецца на ўроку вывучэння сваёй вобласці).

Рэзерв часу (1 гадзіна)